

УДК 316.37

Особливості солідарної моделі соціальної підтримки дітей

О.Ю. КЛИМЕНКО

Донецький державний університет управління, м. Донецьк, Україна

E-mail: kombatant@rambler.ru

Авторське резюме

У статті розглядаються особливості функціонування солідарної моделі соціального захисту дітей на прикладі системи програм соціальної допомоги сім'ї, що діє в Сполучених Штатах Америки. Автор аналізує її основні характеристики, підкреслюючи, як позитивні так і негативні аспекти. Було розглянуто концептуальні положення, правові норми діяльності соціальних програм та принципи державного контролю щодо їх виконання. У 1960-1970-х роках ХХ ст. в США спостерігався суттєвий прогрес у галузі соціальної підтримки сімей з дітьми, охорони материнства та дитинства. Внаслідок чого була збільшена кількість субсидіаріїв, що привело до зростання соціальних витрат держави. Незважаючи на це проблема бідності не була вирішена. За таких умов виникла гостра необхідність реформування системи соціальної допомоги з метою підвищення її ефективності та скорочення державних витрат. Така реформа була проведена в середині 1990-х років, коли в США відбувся економічний спад. Закон «Про особисту відповідальність та можливість держави», прийнятий Конгресом у 1996 році, суттєво змінив порядок і умови надання допомоги. Відповідно до його положень федеральні програми було передано у підпорядкування адміністрацій штатів, які по сьогоднішній день відповідають за їх виконання. Уряд щорічно виділяє штатам на фінансування соціальних програм блокові гранти, розмір яких є фіксованим. Штати самостійно розподіляють кошти та звітують про їх раціональне використання. Держава обмежила тривалість надання допомоги та зробила обов'язковою умовою отримання субсидій принцип «пільги в обмін на працю». Економічна криза 2007-2008 років стала поштовхом для проведення нової хвилі реформ результатом якої стало максимальне скорочення державних витрат на соціальну допомогу дітям, що потрапили в складну життєву ситуацію, та сім'ям з неповнолітніми дітьми. Таким чином, основною засадою існування в США солідарної моделі соціального захисту став принцип – одержувачі державних субсидій зобов'язані їх відпрацьовувати.

Ключові слова: солідарна модель, соціальний захист, пільги, субсидії, субсидіарії, діти, сім'я, що потрапила в складну життєву ситуацію.

Peculiarities of solidary model of children social support

O.YU. KLIMENKO

Donetsk state university of management, Donetsk, Ukraine

E-mail: kombatant@rambler.ru

Abstract

In the article, the peculiarities of functioning of solidary model of children social support have been considered through the example of the effective in the United States system of programs of social family care. The author analyzes its key characteristics, highlighting their positive and negative aspects. Conceptual provisions, legal rules of social programs performance and principles of state control of their observance have been considered. In 1960-1970s of XX century in the USA there was marked progress in the sphere of social support of families with children, maternity and child welfare service. The amount of aid recipients increased, that resulted in growth of the state social expenditures. However, the problem of poverty was not solved. Moreover, the urgent need for reforming of social assistance system for the purpose of raising its efficiency and reduction of state spending appeared. Such reform was implemented in the middle of 1990s, when the USA experienced economic recession. The Law on personal responsibility and work opportunity, passed by the Congress in 1996, essentially changed the order and terms of providing assistance. According to this law, federal programs were handed over under the supervision of the states, which have been completely in charge of their implementation until present days. Annually the government gives out to the states for social programs so called bloc grants, the amount of which is fixed on the same level. The states distribute money and report for their efficient use. The State has limited the period for providing assistance, and the obligatory condition for its obtaining was the principle «work in exchange for grant». Economic recession of 2007-2008 became a push for conducting new wave of reform that resulted in maximum reduction of state spending on social support of children, who find themselves in difficult life situation, and on families with babies. Thus, in the USA the principle that a recipients must work to get grants became the basis for existence of solidary model of social protection.

Keywords: solidarity model, social protection benefits, subsidies, grantees, kids, family, that in difficult life situation

Організація соціального захисту дитини є невід'ємним аспектом соціальної політики сучасної розвиненої держави, особливо за умов глобальних трансформацій. Однією з розповсюджених у західному світі моделей соціальної підтримки виступає солідарна – заснована на ідеї загального блага та узгодження інтересів і цінностей індивіда з загальнолюдськими.

Постановка проблеми. Формування системи підтримки родини стало невід'ємною частиною соціальної політики сучасної цивілізованої держави. За умов економічних та політичних трансформацій гарантією подальшої стабільності будь-якого суспільства є забезпечення повноцінного розвитку наступних поколінь. Тому одним з основних напрямків державної політики виступає забезпечення права кожної дитини народитися здоровою, вижити і мати умови для всебічного розвитку, бути надійно соціально і психологічно захищеною. Ось чому в Україні значна увага приділяється становити дітей, їх соціальному та правовому захисту, створенню умов для фізичного, інтелектуального й духовного розвитку, повноцінної життєдіяльності. У більшості розвинутих країн технології соціального захисту зазначеної категорії населення засновані на принципах солідарності та колективної участі громадян у фінансуванні державних проєктів, головним чином через сплату податків. Перед нашою державою сьогодні стоїть актуальна проблема вибору соціальної моделі та визначення в її межах принципу соціального захисту дітей, який би включав у себе систему державних гарантій родинам, що потрапили до складних життєвих ситуацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Уперше звернула увагу на роль дитини в суспільстві німецька дослідниця Х. Цайхер, яка в соціологічному есе «Дитина в суспільстві та дитинство в соціології» запропонувала відійти від дослідження процесів соціалізації та звернутись до інших проблем пов'язаних з життям неповнолітніх у соціумі [12]. На думку С. Бернфельда, дитина розглядається науковцями тільки як засіб досягнення теологічної, етичної, політичної або соціально-утопічної мети, у той час як існує цілий комплекс невідкладних соціальних проблем, що потребують негайного втручання суспільства для прискорення їх вирішення. Тривалий час дослідженнями зазначеного характеру займалися такі науки, як педагогіка та психологія. Вивчаючи історію дитинства Ф. Арьєс поставив питання впливу процесів соціального розвитку на умови життя дітей тим самим відкривши новий напрямок для соціологічних досліджень [1]. З іншого боку до вивчення ролі дитини в соціумі підійшли російські дослідники М.С. Астосянц і С.Н. Щеглова, які звернули увагу на проблему захищеності підростаючого покоління та інклюзії його в

соціумі [7]. Актуальність вибору напрямку державної соціальної політики щодо захисту дитинства обумовлює зацікавленість в її вирішенні не тільки з боку політиків, а й науковців. Уперше звернули увагу на її залежність від рівня самоорганізації в суспільстві російські дослідники В.М. Капіцин і Б.І. Краснов, які виділили три основні моделі: ліберальну, патерналістську і соціальну [2, с. 54]. Розглядаючи західні парадигми щодо розбудови соціальної політики, О.В. Федотов стверджував, що в їх основі лежить концепція «дев'ятої ринкової структури» – середнього класу, як соціального гаранта [6, с. 126]. Простежив залежність соціальної політики від економічної стратегії, обраної державою Г.І. Рузавін та на основі проведених досліджень виділив кейнсіанську й монетаристську моделі [6, с. 74].

Особливий інтерес представляє концепція М.В. Курбатової, яка виявила кореляцію соціальної політики з розвитком трудових відносин, виділяючи моделі «на пониження» та «на підвищення» [5, с. 44]. Широковідома класифікація запропонована соціологом Г. Еспін-Андерсоном, в основу якої покладено вивчення політичної та макроекономічної ситуацій, що дозволило вченому виділити солідарну, ліберальну та патерналістську стратегії [8, р. 28].

Мета дослідження. Виходячи з вищенаведеного метою статті є вивчення солідарної моделі соціального захисту підтримки дітей, на прикладі аналізу соціальної політики щодо захисту дитинства в США.

Виклад основного матеріалу. Солідарність (від франц. *solidarite* – спільність) є принципом соціального буття, який передбачає об'єднання ресурсів і можливостей суб'єктів певних соціальних відносин для досягнення загальної мети, за умов, що інтереси кожного окремого індивіда знаходяться у стані рівноваги з інтересами суспільства [3, с. 118].

У більшості розвинених країн солідарна модель захисту виконує роль механізму соціальної саморегуляції, який дозволяє максимально використовувати можливості всіх членів суспільства для досягнення індивідуального та загального добробуту шляхом участі громадян у фінансуванні соціальних проєктів через сплату податків. Російський соціолог Г.К. Гінс, обґрунтовуючи наукову парадигму солідаризму, запропонував розглядати зазначену модель у контексті консолідації можливостей суспільства для досягнення консенсусної мети в соціальних рамках різного масштабу – локального чи глобального [3, с. 120]. У цьому контексті забезпечення якісного зростання та виховання наступних поколінь є стратегічним завданням кожної держави окремо та людства в цілому, оскільки від цього залежить майбутнє суспільства. Одним з перших дослідників солідаризму був французький соціолог Е. Дюркгейм, який

розрізняв механічний та органічний типи солідарності, поклавши в основу класифікації наявність та відсутність принципу індивідуалізації в суспільстві [4, с. 258].

На відміну від країн Європи соціальна політика у Сполучених Штатах Америки заснована на принципі, коли відповідальність за особисте благополуччя громадянина лежить на ньому самому. Право на державну підтримку мають тільки нездатні самостійно себе забезпечувати особи. Держава бере на себе відповідальність лише за окремі категорії населення, що потрапили у скрутне становище. Така особливість соціальної політики обумовлена наступними національними відмінностями: велика територія, федеративний устрій, строкатий етнічний та расовий склад, індивідуалізм, як особливість національного характеру.

За результатами досліджень, проведених науковцями Університету Теннессі (University of Tennessee) щорічно в США з вини дорослих гине 4 тис. дітей, а 116 млн. – стають жертвами поганого ставлення та насильства. На думку одного з провідних дослідників проблем сім'ї М.Х. Джозефа, більшість з них живе з безробітним батьком у географічно (ті, що мешкають на околицях) або соціально (ті, що зводять до мінімуму контакти з зовнішнім світом) відчужених родин [11, р. 120].

За таких умов значна роль в організації соціальної допомоги сім'ям з дітьми в США відводиться благодійним організаціям, фондам, приватному підприємництву та церкві, які здійснюють фінансову підтримку та беруть на себе відповідальність за догляд і підтримку дітей та сімей, що потрапили у скрутне становище. У державі функціонує розгалужена мережа волонтерських організацій, члени яких надають допомогу безкоштовно на добровільних засадах.

Уперше про дотримання прав дітей в США почали говорити захисники тварин. Так, у 1870 році восьмирічна дівчинка Мері Елен Уїлсон звернулася до поліції з скаргою на жорстоке ставлення до неї прийомних батьків. На захист постраждалої виступила громадська організація «Американська спілка з попередження жорстокого поводження з тваринами» (American Society for the Prevention of Cruelty to Animals). На суді юрист спілки наголосив на тому, що діти як і тварини потребують захисту. Після цього у 1874 році в Нью-Йорку було створено «Спілку з попередження жорстокого поводження з дітьми» (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children), яка виборолла право звертатись до правозахисних організацій з позовами щодо соціального захисту дітей [2, с. 58]. З цього моменту ряд благодійних та церковних організацій звертали увагу суспільства на факти поганого ставлення до дітей, соціального занепаду багатодітних сімей та жорстоко-

го ставлення працедавців до неповнолітніх працівників.

У 1912 році держава звернула увагу на проблему соціального захисту дітей, створивши у федеральній структурі «Дитяче Бюро» (Children's Bureau), перед яким було поставлено завдання спостереження та контролю за дотриманням інтересів дитинства в суспільстві. Спочатку Бюро входило до структури Міністерства торгівлі і праці (Department of Commerce and Labor), потім було переведено під юрисдикцію Міністерства охорони здоров'я та соціальних служб (Department of Health and Human Services) [2, с. 59].

Слід відзначити, що в солідарній системі відсутня єдина схема соціальної підтримки сімей з дітьми, а замість цього існує безліч великих та малих програм адресної соціальної допомоги, які діють на рівні держави, штатів та окремих громад. Основним їх завданням є підтримка належного рівня існування та задоволення мінімальних потреб родини. Головними умовами для отримання такої допомоги є:

- прибутки нижчі від встановленого державою рівня;
- відсутність одного з батьків;
- безробіття одного чи обох батьків;
- інвалідність одного чи обох батьків.

Допомога може бути надана у грошовій формі (податкові пільги, субсидії) та натуральній (послуги, товари), причому останній надається перевага, бо таким чином держава запобігає нецільовому використанню коштів.

Основним критерієм для визначення нужденності в солідарній системі є показник межі бідності, для різних категорій населення вона різна. У Сполучених Штатах її щорічно встановлює «Бюро перепису населення США», враховуючи обсяг та склад родини, її етнічну приналежність, місце проживання, джерело прибутків і сферу зайнятості, освітній рівень та житлові умови.

Слід зазначити, що адміністрація кожного штату самостійно визначає стандарт нужденності, який є базовим для включення родини до соціальних програм, що діють на певній території. У різних регіонах держави суттєво відрізняється і обсяг відшкодування різниці між прожитковим мінімумом та прибутками нужденної сім'ї. У деяких штатах ця різниця покривається повністю, в окремих – частково, іноді встановлюється певний відсоток від неї або взагалі фіксована сума (так званий скорочений стандарт).

Більшість програм соціальної підтримки родини в США виникла у період після Другої світової війни. Їх реалізацію було покладено на федеральні відомства, підпорядковані адміністраціям штатів. Останні мали право самостійно затверджувати плани, визначати обсяги виконання програм та здійснювати контроль.

З державного бюджету відшкодовувалась лише половина всіх витрат. Адміністрації штатів отримали від держави повноваження самостійно вирішувати питання надання податкових пільг нужденним та організаціям, які займаються доброчинністю.

У 1962 році у медичному журналі «Журнал Американської медичної асоціації» (Journal of the American Medical Association) лікарем Г. Кемпе було опубліковано статтю, в якій наводились методи визначення жорстокого ставлення та знущання над дитиною. Це викликало резонанс в суспільстві та суттєві зміни в законодавстві США. До початку 70-х років ХХ ст. у всіх штатах були прийняті нормативні акти, які зобов'язували лікарів, викладачів та соціальних працівників повідомляти органам правопорядку про свої підозри [10, с. 123].

У 70-х роках ХХ століття обсяги соціальної допомоги сім'ям, що потрапили в складні життєві обставини, були збільшені та розширено коло субсидіаріїв, що привело до зростання соціальних витрат держави. Незважаючи на це проблема бідності не була вирішена. За таких умов виникла гостра необхідність реформування системи соціальної допомоги з метою підвищення її ефективності та скорочення державних витратів.

У 1974 році з'явився федеральний Закон «Про попередження жорстокого поводження з дітьми» (Child Abuse Prevention and Treatment Act), в рамках якого були створені спеціалізовані органи соціальної допомоги постраждалим від насильства дітям. Закон діє по сьогоднішній день, хоча і з суттєвими змінами та доповненнями.

Програми соціальної допомоги, до яких долучають родини з дітьми, розроблені в декількох напрямках:

1. «Підтримка державою прибутків» (ТДНР) передбачає тимчасову допомогу нужденним родинам та сім'ям, що мають дітей на утриманні. За Законом 1996 р. вона замінила собою три програми «Допомога сім'ям, що мають дітей на утриманні», «Термінова допомога родинам у надзвичайних ситуаціях» та «Професійна підготовка дітей нужденних». Усі, хто потрапив до зазначеної програми і автоматично отримують податкові пільги, можуть претендувати на інші дотації без проходження процедури перевірки прибутків.

2. Продовольчі програми дають можливість отримувати харчування за талонами, безкоштовні обіди та сніданки в школах і дитячих центрах, додаткову продовольчу підтримку дітям до 5 років.

3. Програми медичної допомоги (Медиклейд) фінансуються бюджетом США та передбачають державне медичне страхування дітей та їх обслуговування в центрах медичної допомоги.

4. Житлові програми включають в себе надання субсидій на будівництво власного житла для сімей з дітьми або його оренду, у разі необхідності, за особливих обставин навіть надання соціального житла.

5. Освітні програми (Хедстарт) сприяють отриманню початкової освіти та забезпечують професійну підготовку дітей з малозабезпечених сімей [11, р. 213].

Існує певна кількість програм з надання підтримки корінному населенню країни, як правило, вони направлені на стимулювання народжуваності в етнічних спільнотах.

На сьогоднішній день в США існує система забезпечення благополуччя дитини (child welfare system). Вона починає діяти у разі надходження скарги щодо насилля над дитиною, залишення її без догляду, неналежного утримання та відсутності умов для гідного життя. Сусіди, наприклад, можуть зателефонувати до поліції та повідомити, що дитина залишилась вдома сама (у 18 штатах такі дії є обов'язковими). На думку законодавця, такий факт безвідповідальності батьків (учителів, вихователів, нянь) може привести до смерті чи каліцтва або ризику для життя чи здоров'я, а тому підпадає під статтю «погане ставлення до дитини» (child mistreatment). Як правило, кожний окремий випадок розглядають співробітники спеціального «Агентства із захисту дітей» (Child Protection Service) (CPS), які роблять висновок – постраждала чи ні дитина від дій дорослих. За офіційною статистикою у 2012 році до Агентства надійшло 2,9 млн. скарг, що стосувались долі 5,5 млн. дітей. У 68% випадків було розпочато офіційне розслідування, а 32% повідомлень виявились безпідставними [11, р. 203].

Цікаво, що за певних обставин співробітники CPS мають право проводити слідчі дії та допитувати батьків, сусідів, свідків для з'ясування реальної картини інциденту. За умов коли ситуація «поганого ставлення до дитини» підтвердилась і вона дійсно постраждала з вини батьків агентство вживає заходи. Дітей, яким загрожує серйозна небезпека, на час слідства та суду відправляють до притулку, родичів чи під опіку в іншу сім'ю. За умов незначних порушень за родиною встановлюють офіційне спостереження, її регулярно відвідують працівники соціальної служби, а батьків зобов'язують пройти консультацію з психологом. У екстрених випадках суд виносить вердикт щодо позбавлення батьків батьківських прав і віддає дитину на усиновлення в іншу родину. Більшість дітей, яких забрали у безвідповідальних батьків, держава намагається влаштувати до найближчих родичів чи віддати під опіку, причому опікуни отримують державні дотації. У крайніх випадках неповнолітні потрапляють до дитячих будинків або будинків

спільного проживання важких і бездомних підлітків – «групових будинків» (group home). У 2012 р. в США нараховувалось 523 тис. таких дітей, з яких 118,7 стояли в черзі на усиновлення. Політика держави спрямована на соціальну підтримку не лише дитини, а всієї родини, яку намагаються зберегти, тому соціальна робота ведеться і паралельно з батьками. Приблизно половина дітей, відправлених під опіку, згодом повертається до рідних. Соціальні служби намагаються вжити заходи соціальної реабілітації щодо батьків упродовж року. Саме такий термін відводить держава сім'ї, яка прагне повернути собі дитину [11, р. 208].

Якщо виявлені Агентством факти можуть бути кваліфіковані як кримінальний злочин, то справа передається до правоохоронних органів. Наприклад, якщо дитина була зґвалтована чи отримала тяжкі тілесні ушкодження, то цей факт розслідує поліція. В усіх випадках ім'я злочинців і недбалих батьків фіксується у спеціалізованій базі даних, доступ до якої є в адміністрації шкіл, дитячих садків, бюро, які займаються набором нянь, домашніх робітників.

За офіційною статистикою у 2012 р. 906 тис. дітей були визнані жертвами насилля або злочинного недіяння, з них 206 тис. відправле-

ні під опіку. На заходи соціальної реабілітації сімей, що потрапили до складних життєвих обставин було виділено 11,3 млрд. доларів, а на забезпечення безпеки та захисту дітей 22,2 млрд. доларів [11, р. 211].

Висновки. Загалом законодавча база США передбачає надання соціальної підтримки сім'ям, які знаходяться в складній життєвій ситуації. До таких обставин належать: втрата годувальника або його інвалідність, проблеми з працевлаштуванням одного чи обох батьків. Багато таких родин одночасно перебувають у спектрі дії декількох програм, однак це не завжди дозволяє їм подолати бідність. Особливістю солідарної моделі є виключення з програм підтримки повних родин, в яких обидва батьки працюють, навіть за умов якщо їх прибутки нижчі за прожитковий мінімум, встановлений для отримання субсидій. Це підриває зацікавленість громадян у збереженні родини. Оскільки змушує жінок після народження дитини відмовлятися від шлюбу, щоб мати право на включення до соціальної програми й отримання матеріальної допомоги. Тому в США зростає кількість позашлюбних дітей, а деякі нужденні сім'ї змушені розлучатися, поповнювати лави неповних родин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Арьес Ф. Дитина та сімейне життя за старого режиму [Текст] / Ф. Арьес // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 5-6. – С. 72-84.
2. Безрогов В. От исследований социализации к социологии детства [Текст] / В. Безрогов // Педагогическая антропология. – 2002. – № 4. – С. 53-62.
3. Гинс Г.К. Современный капитализм и предстоящая эпоха (философия солидаризма): Портрет солидаризма. Идеи и люди [Текст] / Г.К. Гинс. – М.: Платинум, 2007. – 448 с.
4. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда [Текст] / Эмиль Дюркгейм // Западноевропейская социология XIX – начала XX веков. – М.: АспектПресс, 1996. – С. 256-309.
5. Курбатова М.В. Взаимосвязь структурной, экономической и социальной политики в условиях рыночной трансформации [Текст] / М.В. Курбатова // Социальная политика и местное развитие. – 2001. – № 8. – С. 44-48.
6. Социальная политика: парадигмы и приоритеты: монография / под общ. ред. В.И. Жукова. – М.: Изд-во МГСУ «Союз», 2005. – 348 с.
7. Щеглова С.Н. Социология детства [Текст] / С.Н. Щеглова. – М.: Институт Молодежи, 1996. – 280 с.
8. Esping-Andersen G. A Child-Centred Social Investment Strategy [Text] / G. Esping-Andersen // Why we need a New Welfare State. – New York: Oxford University Press, 2002. – P. 26-67.
9. Hawes J.M. The family in America : an encyclopedia [Electronic resource] / Joseph M. Hawes. – Boston: Twayne Publishers, 1991. – Regime to access: <http://www.worldcat.org/title/childrens-rights-movement-a-history-of-advocacy-and-protection/oclc/023287570>. – The name of the screen.
10. Kempe H. Helping the Battered Child and His Family [Electronic resource] / Henry Kempe // Journal of the American Medical Association. – 1962. – № 7. – P. 120-128. – Regime to access: <http://www.librarything.com/author/kempehenry>. – The name of the screen.
11. Temporary Assistance for Needy Families [Electronic resource] // Sixth Annual Report to Congress. November 2012. – 480 p. – Regime to access: <http://usgovinfo.about.com/od/federalbenefitprograms/a/tanf.htm>. – The name of the screen.
12. Zeiher H. Kindern eine Stimme geben [Text] / H. Zeiher // Sozial wissenschaft liche Literatur Rundschau. – 1996. – № 19 (31/32). – P. 48-54.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2013

REFERENCES:

1. *Ar'yes F.* Dytna ta simeyne zhyttya za staroho rehymu (Child and family life for the old regime). *Filosofs'ka i sotsiologichna dumka*, 1995, no. 5-6, pp. 72-84.
2. *Bezrogov V.* Ot issledovaniy sotsializatsii k sotsiologii detstva (From studies of socialization to the sociology of childhood). *Pedagogicheskaya antropologiya*, 2002, no. 4, pp. 53-62.
3. *Gins G.K.* Sovremennyy kapitalizm i predstoyashchaya epokha (filosofiya solidarizma): Portret solidarizma. Idei i lyudi (Contemporary capitalism and the forthcoming era (philosophy solidarizma): Portrait of solidarizma. Ideas and people), Moscow, 2007. 448 p.
4. *Dyurkgeym E.* O razdelenii obshchestvennogo truda (Division of social work). *Zapadnoevropeyskaya soziologiya XIX – nachala XX veka*, Moscow, 1996. pp. 256-309.
5. *Kurbatova M.V.* Vzaimosvyaz' strukturnoy, ekonomicheskoy i sotsial'noy politiki v usloviyakh rynochnoy transformatsii (The relationship of structural, economic and social policies in a market transformation). *Sotsial'naya politika i mestnoe razvitie*, 2001, no. 8, pp. 44-48.
6. *Sotsial'naya politika: paradigmy i priority* (Social policy: paradigm and priorities). Moscow, 2005, p.348.
7. *Shcheglova S.N.* Sotsiologiya detstva (Sociology of childhood), Moscow, 1996, p. 280.
8. *Esping-Andersen G.* A Child-Centred Social Investment Strategy. Why we need a New Welfare State. New York, 2002, pp. 26-67.
9. *Hawes J.M.* The family in America: an encyclopedia, Boston, 1991. Regime to access: <http://www.worldcat.org/title/childrens-rights-movement-a-history-of-advocacy-and-protection/oclc/023287570>.
10. *Kempe H.* Helping the Battered Child and His Family. *Journal of the American Medical Association*, 1962, no. 7, pp. 120-128. Regime to access: <http://www.librarything.com/author/kempehenry> – The name of the screen.
11. Temporary Assistance for Needy Families. Sixth Annual Report to Congress. November, 2012, 480 p., Regime to access: <http://usgovinfo.about.com/od/federalbenefitprograms/a/tanf.htm>.
12. *Zeihner H.* Kindern eine Stimme geben. *Sozialwissenschaftliche Literatur Rundschau*, 1996, no. 19 (31/32), pp. 48-54.

Клименко Олена Юріївна – кандидат історичних наук, доцент
Донецький державний університет управління
Адреса: 83015, м. Донецьк, вул. Челюскінців, 163а
E-mail: kombatant@rambler.ru

Klymenko Olena Yuriivna – PhD in history, associate professor
Donetsk state university of management
Address: 163a, Chelyuskintsev Str., Donetsk, 83015
E-mail: kombatant@rambler.ru